

УДК 354.31:351.74

Авакян Тігран Ашотович –
кандидат політичних наук,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Досліджено безпекову політику України в умовах європейської інтеграції. Визначено зміст, форми, суб'єкти й напрями реалізації такої політики.

Ключові слова: безпека; безпекова політика; євроінтеграція; державна політика; Європейський Союз.

Починаючи з 1993 р., коли в Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» було задекларовано, що з огляду на кардинальні зміни, які відбулися після розпаду СРСР, проголошений Україною намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до умов сучасного періоду, ураховуючи всі переваги й втрати, що сталися протягом останніх років [1]. По-перше, змінилося геополітичне становище України, її роль у процесах глобального рівня, а по-друге, відбулися зміни в структурі загроз, що зумовлює необхідність удосконалення безпекової політики, особливо в частині, що орієнтована на функціональну спроможність правової системи.

На сьогодні результатом реалізації євроінтеграційної стратегії України, засади якої було закладено протягом перших років незалежності, стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС). Це можна вважати одним із кроків на шляху України до вступу в ЄС, адже саме з Угоди про асоціацію почали свій шлях до об'єднаної Європи західні держави.

Безумовно, така подія має важливе значення для модернізації державної політики у різних сферах суспільного

життя, у тому числі й у сфері внутрішніх справ. Аналіз цілей політичного діалогу, зазначених в Угоді, свідчить також про необхідність визначення подальших кроків державної влади, насамперед у напрямі поглиблення політичної асоціації, сприяння міжнародній стабільності й безпеці, посилення співробітництва з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, досягнення миру й стабільності на Європейському континенті, зміцнення поваги до верховенства права, демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, консолідації внутрішніх політичних реформ [2].

Зважаючи на зазначене, а також те, що Конституція України проголосила безпеку людини найвищою соціальною цінністю, доцільно визначити безпекову політику України одним із важливих елементів у структурі євроінтеграційної політики України, що й слугуватиме метою статті.

Досягненню означеної мети сприятиме вирішення таких завдань: визначити зміст категорії «безпекова політика», з'ясувати форми та методи забезпечення безпекової політики української держави, а також суб'єктів, умови й напрями її здійснення.

Ефективне виконання поставлених пізнавальних завдань можливе за умов використання таких наукових методів: герменевтичного, що сприятиме пізнанню змісту текстів нормативних документів; системного, який передбачає висвітлення безпекової політики як цілісного явища; порівняльного, що надасть змогу виокремити спільні й відмінні риси зовнішньої та внутрішньої безпекової політики; спеціально-юридичного як запоруки здійснення юридичної оцінки фактів та явищ правової дійсності, зумовлених реалізацією безпекової політики.

Нині в науковій літературі наявні певні спроби охарактеризувати безпекову політику України як один з елементів державної євроінтеграційної політики. Основну увагу науковці приділяють необхідності налагодження тісної співпраці з державами ЄС у напрямі розвитку економічних або політичних відносин, ґрунтуючись здебільшого на аспектах і факторах визначального впливу. Водночас менше уваги приділено правничому елементу, роль якого збільшується у сфері

внутрішніх справ, де гостро постає питання щодо зміцнення системи гарантій особистісної безпеки.

Сформулювати загальну конструкцію доктринальної концепції безпекової політики можна визначивши поняття державної політики як відносно стабільну, організовану та цілеспрямовану діяльність органів державної влади з метою визначення програми поведінки підвладних осіб, яка здійснюється шляхом використання різних засобів і методів для досягнення певних суспільно значущих цілей. Також теоретичним обґрунтуванням смислового наповнення безпекової політики є енциклопедичне розуміння безпеки як стану захищеності особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що ґрунтується на діяльності людей, суспільства та держави, світового співтовариства, народів щодо виявлення, попередження, послаблення, усунення й відбиття небезпеки та загрози, здатних їх знищити, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати значної шкоди, завдати їх виживанню та розвитку [3, с. 45].

З огляду на викладене, пропонуємо безпекову політику тлумачити як напрям державної політики, метою якої є виявлення, попередження, усунення та відбиття загроз, що можуть спричинити шкоду правам і свободам людини та громадянина, власності, інтересам суспільства й держави, яку реалізують лише уповноваженими суб'єктами в межах та в спосіб, визначені законодавством України.

Запропоноване визначення безпекової політики містить у собі два аспекти. По-перше, статичний, завдяки якому безпекову політику розглядають як стан відносин, по-друге, – динамічний, у якому її усвідомлюють як діяльність уповноважених суб'єктів.

У такому двоаспектному контексті розширюється значення безпеки як загальнозначущого суспільного явища, тобто універсальної суспільної цінності, що існує не відокремлено, а є результатом діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється у визначеній законом формі з певною метою за допомогою відповідних методів та на основі принципів.

У суверенній, незалежній, демократичній, соціальній і правовій державі (адже саме такою в Основному Законі

проголошено українську державу [4]) підґрунтям здійснення регулятивного впливу є система засобів і способів демократії, а також функціональні (регулятивні) властивості права як універсального регулятора суспільних відносин.

Політико-правова практика європейських країн доводить, що саме демократичні та правові засоби й способи забезпечують розмежування повноважень суб'єктів забезпечення безпеки, визначають порядок використання ними спеціальних засобів регулювання суспільних відносин. Так, до правових форм реалізації безпекової політики належать: законотворча, нормотворча, правореалізаційна, правоохоронна; до неправових – фінансова, матеріально-технічна, виховна, профілактична, організаційна та ін. Демократичними формами реалізації безпекової політики може бути участь недержавних суб'єктів, громадський (цивільний) контроль, домінування інтересів народу тощо. Серед методів забезпечення безпекової політики виділяємо зобов'язання, законність, примус, рекомендації, заохочення, нагляд і контроль, роз'яснення та інформування, що більшою або меншою мірою властиві всім вищезазначеним формам.

Під час упровадження безпекової політики ключова роль належить органам державної влади, а саме Верховній Раді України, Президенту України та Кабінету Міністрів України. Так, головне місце в системі органів державної влади належить Верховній Раді України, що підтверджено змістом ст. 85 Конституції України, де йдеться про її повноваження щодо визначення засад внутрішньої та зовнішньої політики [4]. Шляхом прийняття законів, унесення змін до них, їх скасування та призупинення формується безпекова політика України, набуваючи таким чином загальнообов'язкового та формально визначеного характеру. Наприклад, результатами законотворчої форми реалізації безпекової політики є прийняття законів України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про основи національної безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» та ін.

Президент України як глава держави, що діє від її імені, відповідно до Конституції України (ст. 106), забезпечує національну безпеку та правонаступництво держави, здійснює керівництво у сферах її національної безпеки й оборони тощо [4]. Завдяки цьому він реалізовує безпекову політику держави у формах нормотворчості та правореалізації. Безпосередніми прикладами такої реалізації є видання указів Президента України «Про утворення Національного антикорупційного бюро України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України», «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» тощо.

Особлива роль у реалізації безпекової політики належить Кабінету Міністрів України, що, відповідно до Конституції України (ст. 116), забезпечує державний суверенітет та економічну самостійність України, здійснення внутрішньої й зовнішньої політики держави, реалізацію Конституції і законів України, актів Президента України та ін. [4]. Така діяльність виявляється як у нормотворчій формі шляхом видання постанов, так і завдяки створенню належних умов для практичного втілення нормативних положень у діяльності соціальних суб'єктів. Зокрема, у межах реалізації зазначеної політики Кабінет Міністрів України прийняв такі постанови: «Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки», «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», «Про затвердження Положення про Національну поліцію» та ін.

З огляду на специфіку безпекової політики, доцільно зосередити увагу на профільному центральному органі виконавчої влади – Міністерстві внутрішніх справ України як суб'єкті реалізації такої політики у сфері внутрішніх справ. Правоохоронна діяльність цього органу передбачає реалізацію безпекової політики в напрямі забезпечення охорони прав і свобод

людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку, а також надання поліцейських послуг, завдяки чому забезпечує упорядкованість та охорону суспільно значущих правових відносин.

Таким чином, попередній аналіз суб'єктної основи безпекової політики дає змогу стверджувати, що держава в особі органів державної влади посідає чільне місце в безпековій сфері, оскільки, реалізуючи законодавчу, нормотворчу, правореалізаційну, правоохоронну функції, володіє широким спектром прав, що наділяють її необхідним і достатнім обсягом управлінських та регулятивних повноважень у цій сфері. Держава є суб'єктом із винятковими повноваженнями, у потенціалі якого, поряд з економічними, політичними, ідеологічними засобами впливу, закладено можливості прямого владного впливу на суспільні відносини за допомогою правових засобів [5].

Зміст і спрямованість діяльності держави щодо реалізації безпекової політики залежить від пріоритетності суспільних відносин і можливості їх правового регулювання. Так, закріплюючи в Основному Законі України положення про те, що людина, її життя та здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, законодавець тим самим визначив сферу життєво важливих цінностей суспільства та держави, зокрема безпеку держави (конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність), особи та суспільства (матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності, інформаційне та навколишнє природне середовище, природні ресурси).

Зазначені цінності забезпечуються за допомогою різних засобів, у тому числі й таких, як демократичний цивільний контроль, соціальний захист військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, зближення зовнішньої безпекової політики України та держав ЄС з іншими безпековими міжнародними інститутами в напрямі провадження спільної політики безпеки й оборони.

Зазначені вище засоби закріплено у Воєнній доктрині України як засоби забезпечення реалізації пріоритетних напрямів безпекової політики, зокрема таких, що свідчать про євроінтеграційний вибір України, а саме: пошук нових підходів до забезпечення національної безпеки, інтеграція до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в ЄС тощо [6].

Під час пошуку нових підходів до провадження безпекової політики доцільно поглиблювати подальшу співпрацю між Україною та ЄС, що передбачає розширення формату військово-політичного діалогу, навчання українських офіцерів в освітніх закладах ЄС, підготовку до багатонаціональних навчань із підтримання миру та логістичну підтримку операцій ЄС, залучення Збройних сил України до бойових тактичних груп ЄС, подальшу участь в операціях із підтримання миру під егідою ООН, ОБСЄ та ЄС. З огляду на зазначене, можна констатувати, органи МВС України беруть участь у міжнародних миротворчих операціях уже понад 20 років. Загалом за цей період більше ніж 2000 працівників МВС України було залучено до операцій із підтримання миру в 11 країнах світу. Основні задачі українських миротворців передбачають контроль за дотриманням прав людини й законності місцевими поліцейськими силами, примирення ворогуючих сторін, боротьбу з тероризмом, нелегальною торгівлею людьми, зброєю, наркотиками.

Поглиблення співпраці з міжнародними безпековими інститутами в межах таких програм, як «Partnership and Review Process» та «Common Security and Defence Policy», може слугувати дієвим чинником прискорення процесу європейської інтеграції України. Розвиток державної політики України в напрямі європейської співпраці сприятиме реалізації безпекової політики всередині країни щодо боротьби з транснаціональною злочинністю, координації, організації та забезпечення співробітництва правоохоронних та інших органів державної влади України з компетентними органами іноземних держав із використанням можливостей Інтерполу та Європолу.

Досвід країн Східної Європи, що є державами – членами ЄС, надає можливість виокремити умови успішної євроінтеграційної політики України, що, передусім, полягають у співпраці у сфері реалізації спільної безпекової політики з країнами Вишеградської групи, послідовності та багатостроковості безпекових цілей, наділенні безпекової політики стратегічним характером, прагнення до якості планування й урахування успішності її попередніх результатів.

На підставі зазначеного можна стверджувати, що актуальність питань, пов'язаних з удосконаленням реалізації безпекової політики України, зумовлено декількома факторами. Зокрема, зміною геополітичного становища України та її ролі в процесах глобального рівня, появою нових елементів у структурі загроз, реформаторськими перетвореннями в системі внутрішніх справ та ін.

У зв'язку з цим безпекову політику пропонуємо визначити як напрям державної діяльності, метою якої є виявлення, попередження, усунення та відбиття загроз, що можуть спричинити шкоду правам і свободам людини й громадянина, власності, інтересам суспільства та держави, яка здійснюється лише уповноваженими суб'єктами в межах та способами, визначеними законодавством України.

Аналіз суб'єктної основи безпекової політики дає змогу зробити висновок про те, що діяльність органів державної влади щодо реалізації такої політики спрямована на забезпечення інтересів особистості, суспільства та держави, де ключовими правовими засобами постійного зміцнення стану захищеності й охорони прав, свобод людини та громадянина є право й законність. Водночас вважаємо за доцільне виокремити правові (законотворча, нормотворча, правореалізаційна, правоохоронна) та демократичні (участь недержавних суб'єктів, громадський контроль, домінування інтересів народу тощо) форми реалізації безпекової політики. Серед методів, що більшою або меншою мірою властиві всім вищезазначеним формам реалізації безпекової політики, можна виокремити методи зобов'язання,

законності, примусу, рекомендації, заохочення, нагляду, контролю, роз'яснення та інформування.

Ураховуючи безпековий потенціал України та фактичну участь у багатьох заходах ЄС зі зміцнення міжнародної безпеки, вважаємо за доцільне поглиблювати співпрацю з міжнародними та регіональними безпековими організаціями, державами – гарантами безпеки України, демонструючи готовність до відкритого діалогу щодо реалізації безпекової політики на принципах деполітизації та цивільного демократичного контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Основні напрями зовнішньої політики України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>. – Назва з екрана.

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011. – Назва з екрана.

3. Міжнародна поліцейська енциклопедія : [у 10 т.] / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – Київ : Ін Юре, 2003. – Т. 1. – 1232 с.

4. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-р/page2?text=%C2%>. – Назва з екрана.

5. Тихомиров О. О. Забезпечення інформаційної безпеки як функція сучасної держави : [монографія] / О. О. Тихомиров ; за заг. ред. Р. А. Калюжного. – Київ : Нац. акад. СБУ, 2014. – 196 с.

6. Воєнна доктрина України [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 24 верес. 2015 р. № 555/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/print1443098413862836>. – Назва з екрана.